

ASPECTE PRIVIND PĂSTORITUL TRANSHUMANT PRACTICAT ÎN ZONA BREȚCU - VOINEȘTI-COVASNA

Nicolae Șoancă

Subzona Brețcu-Voinești, delimitată de localitățile eponime, este situată în regiunea submontană din partea transilvană a Munților Nemirei și Vrancei, zonă ce ocupă în istoria județului Covasna o însemnată parte. Ambele localități sunt martori ai unor repere arheologice cu valoare deosebită în istoria poporului nostru: cetatea dacică de la Covasna și castul roman de la Brețcu (Angustia), premise etnice esențiale în evoluția societății românești pe aceste meleaguri, în a cărei viață dezvoltarea economică îmbracă aspecte originale.

Arheologia oferă evidente dovezi privind practicarea păstoritului încă din vremuri străvechi, iar factorii fizico-geografici favorabili au determinat-o în mod hotărâtor. Întreaga subzonă este situată la contactul dintre Carpații de curbură și prelungirea spre nord-est a Depresiunii Bârsei, relieful fiind caracterizat prin forme deluroase și înălțimi montane care au favorizat existența pășunilor alpine foarte hrănitoare pentru animale. De asemenea, solurile mai sărace au determinat o predilecție a localnicilor spre creșterea animalelor. În favoarea aceleiași ocupații pledează și clima mai rece și existența unei rețele hidrografice relativ bogate. Desigur trebuie considerat și locul pe care aceste două localități îl ocupă în Transilvania, ca așezări de graniță, cu urmări asupra întregii lor evoluții. Dar, fără îndoială, creșterea oilor a fost ocupația principală atât de mult timp, datorită multiplelor avantaje economice oferite de această ocupație. În viața celor două așezări păstoritul transhumant a cunoscut o amploare deosebită, fiind practicat și astăzi în forma pendulatorie munte-șes. De aici anumite caracteristici care îl integrează și totodată îi individualizează în practicarea lui la nivel național. Trebuie arătat apoi, că deși a fost specifică pentru multă vreme numai românilor din localitățile amintite, creșterea oilor se practica în mod complementar cu cultivarea pământului, între cele două fiind un raport de intercondiționare.

Atât la Brețcu cât și la Voinești-Covasna, creșterea oilor a fost ocupația practică aproape în exclusivitate, animalele mari fiind crescute abia în zilele noastre.

Antrenarea economiei românești în dezvoltarea sa manufacturieră și apoi industrială, ca și factorii geografici specifici, au determinat practicarea păstoritului transhumant în care vâratul oilor avea loc la munte, iar iernatul la șes, la câmpie, în zone cu clima mai blândă și cu zăpadă puțină, dar cu surse de hrană abundente și mai lesne de procurat. Așezat pe o importantă arteră de legătură cu Moldova, Brețcu oferea sporite avantaje de valorificare a produselor, încât alături de pendularea oilor, înregistrăm și o continuă deplasare a mocanilor, cărăușia devenind și ea o îndeletnicire profitabilă.

Istoric, practicarea păstoritului transhumant în zona menționată, este atestată prin actele domnești emise în secolul al XVII-lea, de către Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan, acte prin care se acordau locuitorilor din sud-estul Transilvaniei dreptul de-a păște oile în partea moldavă a Munților Brețcu. În 1734, domnitorul Constantin Mavrocordat atenționează ca oierii să nu fie împiedicați în a-și păște oile în Munții Brețcului, iar Alexandru Mavrocordat regelemntează durata iernatului în Moldova, între Sf. Dumitru (20 octombrie) și Sf. Gheorghe (23 aprilie). Aceste acte domnești consemnează o stare de existență, ceea ce presupune practicarea păstoritului transhumant la o dată anterioară acestor consemnări. Astăzi acest gen de păstorit și-a pierdut amploarea, fiind practicat doar sporadic, după ce anii 1946-1947 au mar-

cat o ultimă pulsație provocată și de seceta de atunci. Se impune a arăta că alături de păstoritul transhumant, atât în secolele trecute cât și astăzi, oierii din zonă au practicat și mai practică, păstoritul local desfășurat între vatra satului și munte.

Amploarea creșterii oilor în zona studiată, a determinat o precisă stratificare a mocanilor, după numărul de oi, marea lor majoritate încadrându-se în categoria proprietarilor mijlocii, ce posedau până la 700 de oi. Pentru aceștia practicarea transumanței comporta cu necesitate asocierea sau întovășirea, mărimea unei târle depășind 1000 de oi. Categoria de frunte era formată din proprietarii mocani ce aveau peste 1000 de oi, fiind unii care aveau chiar și 2-3000, și care erau organizate în două sau trei târle. A treia categorie o constituiau cei mai săraci mocani, cei care aveau până la o sută de oi. Aceștia neputând organiza singuri târle, se angajau ca ciobani la mocanii din primele categorii, în calitate de baci sau de vătăvi. Informațiile culese atestă că, în Voinești în anul 1938 existau 96.000 de oi, iar în 1950 în jur de 75.000, pe când în Brețcu în 1907 erau 70.000, toate fiind iernate peste munți. Aceste cifre vorbesc de la sine de larga răspândire a acestei îndeletniciri, și deși nu posedăm încă informații precise se presupun cifre apropiate și pentru anii anteriori.

Este interesant că și astăzi acești foști sau actuali proprietari de oi se numesc între ei tot cu termenul de mocan, autodiferențiându-se de ciobani în mod clar, deosebire ce le conferă o oarecare distanțare și chiar mândrie. Termenul de *mocan*, în accepțiunea sa, desemnează doar pe stăpânii de oi, și nu se identifică cu cel de cioban, angajatul celui dintâi. Mocanul, rareori însoțea târla și atunci o făcea doar pentru a organiza văratul sau iernatul, pentru a aproviziona pe ciobani sau pentru a achita taxele necesare. La Brețcu, mocanul rămânea acasă ocupându-se cu cultivarea pământului sau comercializând produsele rezultate depe urma creșterii oilor.

Întreaga responsabilitate pentru bunul mers al activității de la stână revenea baciului, căruia i se subordonau toți ciobanii angajați, ierarhizați și aceștia după rolul și importanța muncii desfășurate. Astfel erau: vătavii sau șefii de cârd, ciobanii mânzărari sau sterpari, mânătorii și buliticii, cei care mănau oile din urmă. Oile erau împărțite în cârduri (mânzări, sterpe, miei, berbeci), mărimea unui cârd determinând numărul de ciobani, revenindu-i unui cioban cam 100 de oi.

Ciobanii erau plătiți în natură și foarte rar în bani, mărimea simbriei fiind dată de importanța muncii fiecăruia. Astfel, vătavul primea cel mai mult, 9 oi anual, în timp ce buliticul îi reveneau doar 3 oi. Pe lângă ei, simbria mai consta într-un rând de haine, cuprinzând un cojoc, o pereche de cioareci albi sau de ȋțari, un rând de tureci, două perechi de opinci, un suman, o sarică pentru iarnă și o glugă pentru ploaie, folosită și la transportul hranei, toate acestea anual. La Brețcu, simbria din oi se acorda și după vechimea și continuitatea la același mocan, începându-se cu 10 oi și un rând de haine în primul an, iar în al patrulea an se ajungea la 16 oi plus hainele. Tot aici, ciobanul care avea oi proprii le includea în turma mocanului, dar nu-i reveneau decât mieii, lâna și brânza aparținând mocanului, ca recompensă pentru iernatul oilor. Este un indiciu totodată, asupra produselor care erau mai solicitate la comercializat, mai căutate pe piață. Erău preferați acei ciobani care aveau și oi, aceștia fiind cointeresați într-o cât mai bună activitate. Ciobănia se practica de la vârste fragede, de multe ori ciobani erau chiar copiii mocanului, care își făceau astfel ucenicia, și aveau astfel posibilitatea de-a deveni la rândul lor, mocani.

Stâna era organizată din trei compartimente: stâna brânzei sau brânzăria, comarnicul pentru muls oile și fierbătoarea, în latura opusă brânzăriei și unde era fiert laptele. Construcția era făcută din trunchiuri de brad cioplite, stâna brânzei fiind ermetic închisă prin căptușire și batere la îmbinări, astfel creându-se condiții cât mai bune pentru păstrarea brânzci. Partea din

spate a comarnicului era podită și curățată periodic (jumătate din strungă = coșarul erau închise oile pentru muls). De altfel la stână, în afara strungii nu a mai existat nici un coșar sau țarc pentru oi, acestea înnoptând liber, neînchise. Alături de oi la stână mai erau cai, folosiți pentru transport, și care pășteau singuri și liberi, un număr corespunzător de porci și, bineînțeles, neîlipsiții câini, atât de necesari la munte.

Văratul, atât al brețcanilor cât și al voineștilor, se practica în Munții Vrancei, aflați la distanțe relativ mici de casă, anual revenindu-se în același locuri, locul de pășunat cumpărându-se de la stat sau de la proprietarii de munți.

Creșterea efectivelor de oi, caracterul limitat și insuficient al furajelor pentru iernat, ca și avantajele păstoritului de iarnă în regiuni cu climă favorabilă și hrană abundentă, determină iernatul în alte zone decât cele de origine. În acest caz, anual, la sfârșitul lui septembrie sau începutul lui octombrie, plecau spre locurile de iernat, de unde se întorceau la începutul lui aprilie, încât de Sf. Gheorghe să fie sus la munte. Drumul dura de la două la șase săptămâni, în funcție de distanță, era făcut pe jos, străbătând șeile dealurilor și văilor apelor, cu bagajele pe spatele cailor și foarte rar cu căruța. Bagajele ciobanilor erau transportate pe spatele cailor, aceștia fiind legați unui în spatele celuilalt, sau erau folosiți măgarii.

Nici brețcanii nici voineștenii nu aveau la stână vaci pentru lapte, prezența acestora implicând reclama asupra calității brânzei. Din Voinești plecau la iernat cam 10 târle anual, iar din Brețcu în anul 1837 sunt înregistrate la Galați, pentru a trece Dunărea în Dobrogea, 17 târle. Acest număr de târle iarna doar în Dobrogea, dar numărul lor trebuie să fie mai mare, brețcanii iernând și în alte locuri. Iernatul se făcea în aer liber, într-o permanentă mișcare, singurul adăpost constituindu-l "surla" pentru ciobani și perdeaua de stuf sau pâlcurile de arbori pentru oi.

Se plătea taxa proprietarului (particular sau statul) de moșie, de la cel particular cumpărându-se uneori și nutreț. De asemenea se plătea, după învoială, și pentru adăpostirea oilor fătătoare. În general, hrana oilor o constituiau cocenii de porumb, resturile câmpului arabil, iarba pășunilor și a luncilor.

Trecerea graniței înainte de 1918 se făcea pe bază de pașaport, eliberat pentru o târlă, cu oi și ciobani cu tot, obligație expresă pentru ca numărul de oi ieșite peste graniță să fie identic cu cel care intra în Ardeal.

Mocanii din Brețcu și cei din Voinești iernau în toate zonele țării, deplasările lor localizând: Jimbolia, Rubănești (Oltenia), zona Iașilor, Dorohoiului, Botoșanilor sau Târgul Frumos, Moldova de Sud, Balta Brăilei și Bărăganul, dar și Dobrogea și chiar Delta Dunării. Alte regiuni erau Podișul Transilvaniei, Târnavele, zone oarecum mai apropiate, dar și regiuni mult mai îndepărtate ca Basarabia și chiar Crimeea. Se înregistrează o permanentizare a locurilor de iernat, mocanii revenind anual în același loc, între ei și acesta realizându-se adevărate legături. Așa, mulți se stabileau în aceste locuri definitiv, ce de exemplu la Podul Iloaiei, Iași, Însurăței - Brăila, Măcin - Dobrogea de Nord, Garoafa - Focșani, Cobadin - Dobrogea de Sud.

Desigur, adevăratul scop al practicării oieritului în aceste centre mocănești îl constituia avantajul material pe care îl obțineau proprietarii prin valorificarea principalelor produse: brânză, carne, lână. Brânza era făcută, frământată și introdusă în burduf din piele de oaie, special pregătit prin răzuire, și se vindea pe piețele din satele și orașele mai apropiate sau mai îndepărtate: Brașov, Onești, Focșani, Târgu Secuiesc, ș.a. Brânza era de o calitate deosebită fiind foarte apreciată, și căutată chiar și în străinătate, la Budapesta exista, după 1940, un magazin, acesta desfășurând brânza de Voinești, alături de stofă de lână, lucrată și ea în aceeași localitate. Lâna era vândută neprelucrată, fie transformată în stofă și postav, în ve-

derea obținerii cărora în cele două localități a existat o adevărată rețea de ateliere pentru dărâcit, tors, țesut și bătut. Tradiția calității brânzei și lânii produse în Voinești s-a păstrat și astăzi, ele fiind la fel de apreciate.

Mocanii din Brețcu valorificau și pieile de miei pentru căciuli, în care scop creșteau oi de rasă turcană neagră.

Lâna sau produsele obținute prin prelucrarea ei era comercializată la târgurile din zonă sau pe piețele orașelor Brașov, Buzău, Focșani, Adjud, Panciu și Onești. Carnea era vândută la Brașov, Iași, Galați sau era achiziționată direct de la stână. Cu valorificarea produselor se ocupa însăși mocanul sau soția acestuia.

Interesul major pentru păstorit reiese și din inițiativa a zece mocani din Voinești, care au pus bazele unei mici fabrici de prelucrat lână, ale cărui utilaje au fost procurate prin contribuție colectivă.

Locul major pe care creșterea oilor l-a ocupat în viața acestor așezări, reiese și din participarea în 1928, a reprezentanților mocanilor din Voinești, împreună cu brănenii, la o reuniune organizată la Pitești, o "Uniune mocănească", faptul însemnând recunoașterea importanței transhumanței în viața economică a țării, dar și aprecierea mocanilor din secuime.

Practicarea timp îndelungat a transhumanței și permanentizarea legăturilor cu populația românească din Moldova, Muntenia, Dobrogea și Baranov și a păstrat mereu vie conștiința unității de neam, atât de importantă trăsătură pentru românii din sud-estul Transilvaniei.

Păstoritul transhumant practicat în aceste două localități s-a transformat într-o adevărată tradiție, practicarea lui presupunând și generând note și aspecte deosebite, de natura economică, socială, cultural-artistică și folclorică. Practicarea lui a generat un port specific, tradiții și obiceiuri pe care generația de astăzi le-a preluat într-o oarecare măsură, păstrând transhumanța ca pe o îndeletnicire trecută, plină de farmec și de înțelepciune populară.

Izvorâtă primordial din considerente de natură economică, transhumanța reflectă totodată, capacitatea creatoare a țaranului român, care și-a aliat natura, și-a subordonat mediul fizico-geografic, colaborând ca o coordonată majoră a existenței poporului român.

BIBLIOGRAFIE

1. Butură V. - *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978.
2. Dunăre N. și colab. - *Țara Birsei*, vol. I, București, 1972, p. 107-242.
3. Iordache Ghe. - *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. II, Craiova, 1986.
4. Meteș Șt. - *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, Cluj.
5. Morariu T. - *Cîteva contribuții la migrațiile pastorale actuale din R. P. R.*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1959-1961*, Cluj, 1963, p. 39-49.
6. Oțetea A. - *Istoria României*, vol. II, București, 1960.
7. Popescu C. - *Aspecte ale păstoritului din centrele Covasna și Brețcu*, în *Aluta*, vol. I, Sf. Gheorghe, 1970, p. 309-318.
8. Vuia R. - *Păstoritul brănenilor, covășnenilor și al brețcanilor*, în *Studii de etnografie și folclor*, vol. II, București, 1980, p. 314-318.
9. Informații culese de la următoarele persoane:
 Furtună Constantin - Voinești - Covasna, 91 ani
 Leu Constantin - Voinești - Covasna, 80 ani
 Hudilean Gheorghe - Brețcu, 85 ani
 Iacob Gheorghe - Brețcu, 84 ani.

ASPECTS CONCERNING THE GRAZING ON THE ALPINE PASTURES PRACTISED IN BREȚCU - VOINEȘTI-COVASNA AREA (Summary)

The Brețcu - Voinești subarea, lying in the submountain area of the Transylvanian side of Nemirei and Vrancei Mountains contains archeological landmarks, with a special value, as well as a balneological rich potential.

The main occupation of its inhabitants of the two localities was the animal breeding. The grazing of the Alpine pastures practised in the area, met along the decades a special development, becoming a real tradition with special aspects of economic - social - cultural artistic and folk origin.

The long term practising of the grazing of the Alpine pastures and the perpetuation of the relationships with the Romanian population from Moldavia Dobrogea, Banat and the Wallachian Counties kept alive the consciousness of the unity of the nation, a vital feature for the Romanians who lived in the South-East of Transylvania.